

הסוגיא הארבעים ואחת – מפני מה (יב ע"ב)

- [1] אמר ר' אבהו בן זוטרתאי אמר ר' יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקרית שמע, ומפני מה לא קבעוה? משום טורח צבור.
- [2] מאי טעמא? אילימא משום דכתיב בה אל מוציאם ממצרים (במדבר כג כב), לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים!
- [3] אלא אמר ר' יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא: כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו (במדבר כד ט).
- [4] ולימא האי פסוקא ותו לא. גמירי: כל פרשה דפסקה משה רבינו – פסקינן. דלא פסקה משה רבינו – לא פסקינן.
- [5] פרשת ציצית מפני מה קבעוה? אמר ר' יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים: מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, ומינות, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה.
- [6] בשלמא הני תלת מפרשין: עול מצות, דכתיב: וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' (במדבר טו לט). ציצית, דכתיב: ועשו להם ציצית (במדבר טו לח) וגו'. יציאת מצרים, דכתיב: אשר הוצאתי (במדבר טו מא) וגו'. אלא מינות, הרהור עבירה והרהור עבודה זרה מנלן?
- [7] דתניא: אחרי לבבכם (במדבר טו לט) – זו מינות. וכן הוא אומר: אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים יד א). אחרי עיניכם (במדבר טו לט) – זו הרהור עבירה, שנאמר: ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני (שופטים יד ג). אתם זונים (במדבר טו לט) – זו הרהור עבודה זרה. וכן הוא אומר: ויזנו אחרי הבעלים (שופטים ח לג).

מסורת התלמוד

- [1-3] ירושלמי ברכות א ח, ג ע"ג. [2] פרשת רבית ויקרא כה לה-לח. ופרשת משקולות ויקרא יט לה-לז. [4] כל פרשה דלא פסקה משה רבנו אנן לא פסקינן השווה בבלי תענית כז ע"ב; מגילה כב ע"א. [7] דתניא... ויזנו אחרי הבעלים ספרי במדבר קטו.

רש"י

פרשת רבית אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' (ויקרא כה לו), וסמיך ליה יציאת מצרים. ופרשת משקלות אבני צדק וגו' (ויקרא יט לו), סיפיה דקרא אשר הוצאתי אתכם וגו'. כרע שכב דדמי לבשכבך ובקומך, שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלוים ושקטים כארי וכלביא. ולימא האי פסוקא וליכא טורח צבור. עול מצות ועשיתם את כל מצותי. מינות אותם (השמטת הצנזורה): תלמידי ישו הנוצרי] ההופכים טעמי התורה למדרש טעות ואליל. וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים ואין לך נבל מן ההופך דברי אלהים חיים.

תקציר הסוגיא

לסוגיא זו שני חלקים. בחלק א מובאת מימרא של אמוראי ארץ ישראל, שלפיה פרשת בלק אף היא היתה מועמדת להיכלל בין פרשות קריאת שמע משום שמוזכרות בה שכיבה וקימה, אך היא נדחתה בשל אורכה; במדבר כב ב-כד כה היא פרשה אחת, ו"כל פרשה דלא פסקיה משה רבנו – אנן לא פסקינן". בחלק ב מוסבר שפרשת "ויאמר" נכללה בקריאת שמע משום שנכללו בה חמישה דברים: מצוות ציצית, יציאת מצרים, עול מצוות, אזהרות נגד מינות, הרהור עברה והרהור עבודה זרה.

לאחר השוואה למקבילה בירושלמי ברכות א ה, ג ע"ג, הוסק שחלק א בסוגיין היה במקורו חלק מסוגיא לה, "ברכה אחת", העוסקת באי הכללת עשרת הדיברות בקריאת שמע, ומיד לאחר מכן הובא דיון דומה בנוגע לפרשת בלק. חלק ב עמד כאן במקור הסוגיא לבדו, וכמו סוגיא מ שלפניו, היווה חלק מן התלמוד למשנה ברכות א ה, הדנה בהזכרת יציאת מצרים כחלק מקריאת שמע. עורך שילב בין שני החלקים והעביר את החלק ראשון לכאן.

פרשיות בלק וויאמר היו מועמדות להיכלל בקריאת שמע בעיקר משום שבכל אחת מהן מוזכרת יציאת מצרים בקצרה (במדבר כג כב בפרשת בלק; במדבר טו מא בפרשת ויאמר). אך בסוגיא הקודמת קבע רב שמצוות הזכרת יציאת מצרים מתקיימת בברכת הגאולה, ולכן מקפידה הסוגיא הבבלית שלנו לציין שלפרשיות אלו סגולות אחרות מלבד הזכרת יציאת מצרים: שכיבה וקימה בפרשת בלק, וארבעה דברים חוץ מיציאת מצרים בפרשת ויאמר. בסופו של דבר נדחתה פרשת בלק מפני פרשת ויאמר. בסוגיא שלפנינו שני טעמים לכך: אורכה של פרשת בלק ומספרם הרב של נושאים חשובים בפרשת ויאמר. אך בפירושו ציינו שתי סיבות נוספות ועיקריות להעדפת פרשת ויאמר:

א – יש בה סימוכין עקיפים למצוות אזכרת יציאת מצרים בכל יום, שעומדת ביסוד משנה ה בפירקין לכל הדעות: אם נקרא את הפסוקים במדבר טו מ-מא כרצף, נבין שיש חשיבות בזכירה מתמדת של [המצוות להיות קדושים ו]יציאת מצרים.

ב – בפרשת והיה אם שמע מוזכרת סדרה של מצוות שנועדו לשמש תזכורות סמליות: תפילין, קריאת שמע/תלמוד תורה ומוזוה. ציצית, מצווה מתבקשת בסדרה זו, נעדרת מן הפרשה ההיא, וקריאה יומית של פרשת ויאמר משלימה את הרשימה.

הרעיון שאין לחלק פרשה "דלא פסקיה משה רבנו" [4] אינו מופיע בשום מקום, ואדרבה, ישנה עדות לכך שקראו חלקי פרשיות בתקופת חז"ל, וכפי שנהוג גם היום. מדובר בהרחבה של ההלכה התלמודית שאין לחלק "פסוק דלא פסקיה משה רבנו" (ראה בבלי תענית כז ע"ב; מגילה כב ע"א).

מבנה הסוגיא ומהלכה

הסוגיא פותחת בדיון בפרשת בלק, שאותה ביקשו לכלול ב"קריאת שמע" ולא עשו כן (חלק א). דיון זה מזכיר את הדיון בעשרת הדיברות שבסוגיא לה, "ברכה אחת", לעיל יב ע"א, שאף אותם ביקשו "לקרוא כל יום", אלא שלא עשו כן. הדיון בעשרת הדיברות הובא שם אגב המובאה ממשנה תמיד ה א שלפיה קראו כוהני המשמר את עשרת הדיברות בכל יום. במקבילה בירושלמי ברכות א ה, ג ע"ג כרוכים יחד הדיונים בעשרת הדיברות ובפרשת בלעם. וזה לשון המקבילה:

תמן תנינן: אמר להן הממונה ברכו ברכה אחת והן בירכו. מה בירכו? רב מתנה אמר בשם שמואל: זו ברכת תורה. וקראו עשרת הדברים, שמע והיה אם שמע, ויאמר. ר' אמי בשם ר"ל: זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. א"ר בא: אין מן הדא לית ש"מ כלום, שעשרת הדברות הן הן גופה של שמע. דרב מתנה ורבי שמואל בר נחמן תרויהון אמרין: בדין הוה שיהו קורין עשרת הדיברות בכל יום. ומפני מה אין קורין אותן? מפני טענת המינין, שלא יהו אומ' אלו לבדם ניתנו לו למשה בסיני. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יהודה בר זבדא: בדין היה שיהו קורין פרשת בלק ובלעם בכל יום. ומפני מה אין קורין אותם? שלא להטריח על הציבור. ר' חונה אמר: מפני שכתוב בה שכיבה וקימה. ר' יוסי בי רבי בון אמר: מפני שכתוב בהן יציאה ומלכות. אמר ר' אלעזר: מפני שכתובה בתורה בנביאים ובכתובים.

אמר להן הממונה ברכו ברכה אחת והן בירכו. מה בירכו? מר רב מתנה בשם שמואל זו ברכת תורה. והלא לא ברכו יוצר המאור? ר' שמואל אחוי דר' ברכיה: עדיין לא יצאו המאורות ותימר יוצר המאורות?

ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מהו ברכה? א"ר חלבו: זו היא: השוכן בבית הזה יטע ביניכם אחוה ואהבה שלום וריעות.

ובאמת נראה שגם בבבלי היה חלק א של הסוגיא שלנו, במקור הדברים, המשך ישיר לדיון בעשרת הדיברות, לפני הקטע "ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא" בדף יב ע"א, כמו בירושלמי. ואילו חלק ב, דברי האמורא הבבלי רב יהודה בר חביבא בעניין טעם אמירת פרשת "ויאמר" בקריאת שמע, עמד לבדו במקומו הנוכחי. בארץ ישראל היה פשוט¹ שאומרים פרשת ציצית כדי לצאת ידי חובת הזכרת יציאת מצרים, אבל מימרת רבה בר חנינא סבא משמיה דרב בסוגיא הקודמת (יב ע"א): "כל שלא אמר אמת ויצייב... לא יצא ידי חובתו", פסלה את האפשרות הזאת: לפי רב, לא די בהזכרת המילים "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" כדי לקיים מצווה זו, אלא יש להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות", ולשבח את הקב"ה שבח של ממש על שהוציאנו ממצרים.² לאור מימרת רב מתבקשת השאלה: "פרשת ציצית מפני מה קבעוה?"^[5], שהרי לא די בה כדי לקיים את מצוות זכירת יציאת מצרים. על כך השיב רב יהודה בר חביבא, בבלי בן הדור שאחרי רב, שהיא נכללה בשל סגולותיה האחרות [5-7].

נראה שחלק א, הדיון הארץ ישראלי בפרשת בלק, הועבר למקומו הנוכחי על ידי עורך שביקש להבליט את סגולותיה של פרשת ציצית על ידי הנגדה בינה לבין פרשת בלק. נראה שבמקור העניין הוצעו הן פרשת בלק הן פרשת ציצית כפרשיות בקריאת שמע, כדי להזכיר יציאת מצרים. אך מכיוון שרב קבע שאין יוצאים ידי חובת זכירת יציאת מצרים באזכורים אלה ויש לברך ברכה של ממש בעניין יציאת מצרים, כגון אמת ויצייב, ומכיוון שיש פרשיות אחרות המזכירות את יציאת מצרים^[2], הרי שעל שתי "מועמדות" אלו להיבחן על סמך סגולותיהן האחרות. אמנם מוזכרות בפרשת בלק שכיבה וקימה, מה שאין בפרשת ציצית^[3], אך בפרשת ציצית מופיעים חמישה מוטיבים שאינם מופיעים בפרשת בלק^[7-5], ובניגוד לפרשת ציצית, שבה חמישה פסוקים בלבד, פרשת בלק ארוכה מאוד, וקריאתה בציבור כל יום תהווה טורח^[1]. כל הסיפור על בלק ובלעם, מבמדבר כב ב עד במדבר כד כה (כמעט כל פרשת השבוע "בלק" שלנו), הוא פרשה אחת במונחים של חז"ל, ולפי הנאמר בסוגיא אין לחלק פרשה אחת ולקוראה באופן חלקי^[4].

הפרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע" נכללו בקריאת שמע ודאי משום שהן עצמן מזכירות את מצוות קריאת שמע ("ודברת בס... ובשכבך ובקומך", דברים ו ז; "לדבר בס... ובשכבך ובקומך", דברים יא ט). נראה שחז"ל פירשו את המצוות "ודברת בס" ו"לדבר בס" כמוסבות על "הדברים האלה" או "דברי אלה" הכתובים למעלה בפרשה, והפירוש המינימלי לדברים אלה הוא הפרשה שבה משובצת המצווה.⁴ אך מפני מה כללו את פרשת "ויאמר" בקריאת שמע? לפי הבבלי כללו אותה משום שנאמרו בה חמישה דברים, אך נראה שתשובה זו צריכה חידוד: היא מנוסחת בלשון דרשני, כאילו כמות המוטיבים היא העיקר. אך אין בתשובה זו כדי לשמש הסבר היסטורי, שהרי יש פרשיות שבהן נאמרו יותר מחמישה דברים חשובים.

דומה שעמדת רב, אשר לפיה אין יוצאים ידי חובת זכירת יציאת מצרים אלא באמת ויצייב, שיש

1 כך לשיטתנו להלן, הדיון בסוגיא מב, "בן זומא", תחילת המדור "מבנה הסוגיא ומהלכה". אך ראה שם שיטת גינצבורג וליברמן, שלפיה גם בתקופת התנאים הבינו שהזכרת יציאת מצרים היא ברכת אמת ויצייב ולא אמירת פרשת ויאמר. וראה מה שכתבנו על גישה זו שם.

2 כך לפי הפירוש שלנו, שבמימרא הראשונה בקובץ בסוגיא מ לא בא רב להבחין בין ברכת "אמת ויצייב" לברכת "אמת ואמונה" אלא לקבוע את אמירתן כמצווה דאורייתא, ולעיכובא. ראה הדיון בסוגיא מ, "רבה בר חנינא סבא", עיוני הפירוש לפיסקא [1].

3 כך לפי פירושנו להלן, עיוני הפירוש לפיסקא [5], ש"יציאת מצרים" אינה מן המניין.

4 ומטעם זה נכללו "הדברים האלה" גם בתפילין: ארבע הפרשיות שבהן מוזכרת מצוות תפילין דורשות לכלול בתפילין עצמם לפחות את המילים המוזכרות בסביבה המידית: "והגדת לבנך... והיה [הדבר ה"מוגד"] לך לאות על ירך" (שמות יג ח-ט); "והיה כי ישאלך בנך... ואמרת אליו... והיה [הדבר שאמרת אליו] לאות על ידכה" (שמות יג יד-טז); "והיו הדברים האלה... וקשרתם לאות על ירך" (דברים ו ח-ז); "ושמתם את דברי אלה... וקשרתם אתם לאות על ידכה" (דברים יא יח).

בה שבח של ממש לקב"ה על שהוציאנו ממצרים, לא היתה מקובלת בימי התנאים. כבר ראינו שמוטיב יציאת מצרים הוכנס בשלב מאוחר יחסית לברכת "אמת ויציב", שהיתה במקורה הצהרה על אמיתות קריאת שמע ולא הזכרת יציאת מצרים.⁵ אך כבר בימי הבית הנהיגו אמירת פרשת ויאמר בתור קיום מצוות הזכרת יציאת מצרים.⁶ מדוע בחרו בפרשה זו ולא באחת הפרשיות האחרות המזכירות יציאת מצרים, כגון ריבית, משקולות, פרשת "קדש לי כל בכור" (שמות יג), שבה נאמר מפורשות "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" (שמות יג ג), או פרשת המועדות בדברים טו, שבה מובא הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" (דברים טו ג), פסוק שממנו למדו שמוזכרים יציאת מצרים בימים ואולי גם בלילות?

אפשר להעלות שתי השערות בעניין:

1. לפי פשוטו של מקרא אין מצוות זכירת יציאת מצרים נוהגת אלא בחג המצות. בשמות יג ג נאמר: "ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ", זאת בדומה ל"זכור את יום השבת לקדשו", ופירושו: ציין את התאריך על ידי אי אכילת חמץ. וגם בדברים טו ג: "אל תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", הכוונה היא לציין את חג הפסח על ידי אכילת מצה כדי שזיכרון יציאת מצרים יישמר לאורך החיים, ו"כל ימי חיך" פירושו כל חיך, ולא דווקא בכל יום ויום. הבחירה באחת מפרשיות אלו לשם "זכירת יציאת מצרים" היתה גורמת לאי הבנה, שהרי מפתח של הפסוקים עולה דווקא שאין חובה להזכיר את יציאת מצרים כל יום, אלא רק בפסח. לכן בחרו בפרשה שבה נצמד מושג הזכירה למושג יציאת מצרים: "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם. אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. אני ה' אלהיכם" (במדבר טו מ-מא). אפשר אפילו שמפרשה זו למדו שיש מצווה תמידית לזכור את יציאת מצרים: אולי פירשו ש"למען תזכרו" הינה מצווה לזכור את כל המוזכר בפסוקים הבאים: לעשות את כל המצוות, להיות קדושים, שה' הוא האלוהים, ושהוא הוציא את בני ישראל ממצרים. מבחינת פשוטו של מקרא, על כל פנים, קרוב פסוק זה להיות מצווה לזכור את יציאת מצרים תדיר, יותר מן המקורות הרשמיים למצוות זכירת יציאת מצרים.

2. פרשת "והיה אם שמוע" נחשבת ל"קבלת עול מצוות" (משנה ברכות ב ב). בסוף הפרשה היא רשומות מקצת המצוות המעשיות הנוהגות כל יום: תפילין, תלמוד תורה או קריאת שמע, ומוזוה. מצוות אלה אמורות להמחיש את שימתם של "דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם". ונראה שחז"ל הרגישו שמצוות ציצית, שאף היא מצוות עשה הנוהגת כל יום ושנועדה להזכיר את המצוות האחרות, חסרה מן הרשימה שבפרשת "והיה אם שמוע", ומן הראוי להוסיפה.

פרשת הציצית היא אפוא מועמדת אידאלית לפרשה הנוספת בקריאת שמע: תחילתה משלימה את רשימת המצוות המעשיות שנועדו להזכיר את דברי ה' שבסוף פרשת "והיה אם שמוע", וסופה מזכירה את יציאת מצרים, שחובה להזכירה כל יום. ואפשר שלכך התכוון רב יהודה בן חביבא ב"יציאת מצרים, ציצית ועול מצוות", אלא שלרווחא דמילתא הוסיף מוטיבים אחרים על פי המדרש. אף מוטיבים נוספים אלו: מינות, הרהור עברה והרהור עבודה זרה, מתקשרים היטב לנושאים של קריאת שמע, כפי שנראה להלן בעיוני הפירוש.

5 ראה לעיל, הדיון בסוגיא לח, "ברכה אחת", עיוני הפירוש לפיסקא [1], והציון לאלבוגן בהערה 30 שם; והדיון בסוגיא מ, "רבה בר חיננא סבא", עיוני הפירוש לפיסקא [1].

6 ראה יוסף בן מתתיהו, קדמוניות, ספר ד ח ד, המתאר את הזכרת יציאת מצרים כאילו היא עיקרה של קריאת שמע. ראה לעיל, הדיון בסוגיא לח, "ברכה אחת", עיוני הפירוש לפיסקא [1], ולהלן, הדיון בסוגיא מב, "בן זומא", מדור "מבנה הסוגיא ומהלכה", בתחילת המדור.

עיוני פירוש

[1] אמר רבי אבהו בן זוטרתני אמר ר' יהודה בר זבידא

במקבילה בירושלמי מובאת מימרא זו בשם ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יהודה בר זבדא. רבי אבהו בן זוטרתני אינו מוכר ממקום אחר; ר' יהודה בר זבידא ור' שמואל בר נחמן/נחמני הם אמוראים ארץ ישראלים בני הדור השני.

טורח הציבור

הטורח איננו בתוספת פרשה לקריאת שמע, שהרי לשיטתנו לעיל במדור "מבנה הסוגיא ומהלכה" ביקשו לקבוע את פרשת בלק במקום פרשת ויאמר, אלא הטורח הוא באריכות הפרשה, בניגוד לפרשת ציצית, הקצרה.

[2-3] מאי טעמא? אילימא משום דכתיב בה אל מוציאם ממצרים (במדבר כג כב), לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים! אלא אמר ר' יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא: כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו (במדבר כד ט)

בירושלמי מציעים שלוש אפשרויות: לפי ר' חונה ביקשו לכלול את פרשת בלק בקריאת שמע משום דכתיב בה שכיבה וקימה, ונראה שאלו דברי רבי יוסי בר אבין כאן. דומה שהכוונה היא שכדי לקיים מצוות זכירת יציאת מצרים יש לבחור בפרשה זו, הדומה לפרשיות האחרות של קריאת שמע בכך שהיא מזכירה שכיבה וקימה, רמז לשעת הקריאה עצמה.⁷ לפי ר' יוסי בי רבי בון בירושלמי (הוא ר' יוסי בר אבין שבבבלי, אלא שמוחלפת השיטה) ביקשו לכלול את הפרשה משום שכתוב בה "יציאה ומלכות", דהיינו יציאת מצרים יחד עם הזכרת מלכות ה': "...ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. אל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו" (במדבר כב כא-כב). בפסוק זה מכונה הקב"ה ה', אלוהים ומלך, ומוזכר שהוציא את בני ישראל ממצרים, בעוד שבפרשת ציצית לא נאמר אלא "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם...", ללא הזכרת מלכות, ובכך יתרונה של פרשת בלק על פני פרשת ויאמר, ואלמלא אורכה היו מעדיפים אותה.⁸

בירושלמי ישנה גם דעה נוספת, של רבי אלעזר: "מפני שכתובה בתורה בנביאים ובכתובים", היינו הפרשה עצמה שבתורה; במיכה ו ה': "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה'"; ובנחמיה יג ב: "וישכר עליו את בלעם לקללו ויהפך אלהינו הקללה לברכה". היתרון שבכך אינו ברור: הרי מוטיבים רבים מן התורה מוזכרים גם בנביאים ובכתובים, ורבי אלעזר לא הציע כלל לקרוא את האזכורים שמן הנביאים והכתובים.⁹

7 אם כי ברור שאין הפסוק "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו" רומז לאמירת קריאת שמע בוקר וערב כשהוא לעצמו, שהרי האריה/לביא שוכב, ואינו קם! אלא נראה שהדרשה המקורית הנגידה בין פסוק זה, במדבר כד ט, לבין הפסוק במדבר כג כד: "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא". את ה"סתירה" בין הפסוקים פתרו בקריאת שמע בוקר וערב. והשווה תנחומא בלק יד. ובבבלי הביאו רק פסוק אחד, לשם קיצור.

8 לדעת ל' גינצבורג, פירושים וחדושים א, עמ' 167, ביקשו לקבוע את פרשת בלק ובלעם בקריאת שמע כדי להוציא מדעת המינים ששללו ייחוס פרשה זו למשה. אך אין שום רמז לכך, לא בבבלי ולא בירושלמי, ועצם הרעיון שפקפקו המינים דווקא בפרשה זו אין לה סימוכין של ממש. עיין שם.

9 גינצבורג, פירושים וחדושים א, עמ' 167, פירש בעניין אחר, ולא ירדתי לסוף דעתו. עיין שם.

[4] גמירי: כל פרשה דלא פסקה משה רבנו אנן לא פסקינן

הלכה זו אינה נמצאת בשום מקום אחר, אך היא מזכירה את ההלכה המובאת פעמיים בבבלי (תענית כז ע"ב; מגילה כב ע"א, ושני המקומות עוסקים באותו עניין) אשר לפיה "כל פסוקא דלא פסקיה משה רבנו אנן לא פסקינן". גם שם הדברים הם של סתם התלמוד, אך הם מתבססים על מימרא של רבי חנינא קרא, אמורא ארץ ישראל בן הדור השני: "צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין". בסוגיא שם עוסקים בהפסק שבין קריאת שני חלקי הפסוק בשעת הוראת התינוקות – בדברי רבי חנינא קרא, או בקביעת סוף עלייה לתורה באמצע הפסוק – בדברי התלמוד שם. לעומת זאת, כאן אין כוונה להפסיק באמצע הפרשה, אלא לקרוא בסך הכל חלק מפרשה. והדבר תמוה: אותו ביטוי משמש בשני מובנים שונים! הרי פשוט הוא שמחלקים פרשה בין הקרואים: זוהי גם הנחת הסוגיא בתענית ובמגילה, שניתן לחלק פרשה בין קרואים שונים בתנאי שמקפידים שלא להתחיל תוך שני פסוקים מתחילת הפרשה או מסופה, ואין לחלק פסוק בין שני קרואים. והנה כאן משמש אותו ביטוי במובן שאין קוראים פחות מפרשה שלמה!

זאת ועוד: הרי אין מדובר כאן בקריאת התורה אלא בקריאת שמע, שלכאורה אינה עניין ציבורי דווקא. כלום אסור ליחיד לקרוא פסוק אחד מן התורה מבלי לקרוא את הפרשה כולה?

נראה שבעל הסוגיא המציא את ה"מסורת" בעניין חלוקת הפרשה בהשראת המסורת הדומה בעניין חלוקת פסוק. אפשר שזכר רק במעורפל את הנאמר בסוגיות האחרות: הוא זכר שמדובר שם בחלוקת פרשה בין הקרואים וזכר את הביטוי "אנן לא פסקינן", ולכן סבר שמדובר שם באיסור לפסוק פרשה ולא פסוק. אך אפשר גם שהיה מודע לנאמר שם, אך מדברי רבי יהודה בר זבידא הבין שמשום טורח הציבור אין לקרוא אף בקריאת שמע פחות מפרשה שלמה, ולכן הניח שהכלל "כל דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן" שייך גם בפרשיות, ולא רק בפסוקים.

[5] פרשת ציצית מפני מה קבעוה? אמר ר' יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים. מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, ומינות, הרהור עבירה, והרהור ע"ז

רבי יהודה בר חביבא אומר שיש בפרשת ציצית חמישה דברים, אך מונה שישה! מסורת הש"ס מביא גירסא "ששה" בשם ספרים אחרים. וכך גם בגיליון של כתב יד פירנצה: "ס"א ששה". אבל גירסא זו נראית כתיקון משני.

כל כתבי היד גורסים "חמשה דברים", ומשמיטים את ה"מינות" מן הרשימה. אך גם זה נראה פתרון משני: הרי במדרש המובא בפיסקא [7] מן הספרי מפורש ש"אחרי לבבכם זו מינות... אחרי עיניכם זו הרהור עבירה... אשר אתם זונים זו הרהור עבודה זרה", וכיצד ניתן להוריד מן הרשימה אחד מאלה?

נראה שיש לפרש, על פי דברינו לעיל במדור "מבנה הסוגיא ומהלכה", שדברי רב יהודה בר חביבא נאמרו בעקבות דברי רב שלפיהם אין יוצאים ידי חובת אזכרת יציאת מצרים בפרשת ויאמר, אלא יש להזכירה באמת ויציב. אם כן, הרי לא ייתכן שקבעוה כדי להזכיר יציאת מצרים. רב יהודה בר זבידא לא בא אפוא אלא למנות את הדברים שיש בה בנוסף ליציאת מצרים. ואף בעל הסוגיא לא התכוון אלא להנגיד בין פרשת ציצית, שיש בה חמישה דברים מלבד יציאת מצרים, לבין פרשת בלק, שמלבד יציאת מצרים אין בה אלא דבר אחד משמעותי לעניין קריאת שמע: "שכיבה וקימה".

אמנם סדר ששת הדברים ברשימת רב יהודה בר חביבא בנוסח הדפוס הוא: "מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצוות...", וקשה להניח שהביטוי "חמשה דברים" מוסב על הראשון, השלישי, הרביעי, החמישי והשישי, ולא על השני. אבל בכל כתבי היד פרט לכתב יד פירנצה קודמת יציאת מצרים למצוות ציצית, מה שמחזק את ההשערה שלנו שהמספר "חמשה" מוסב רק על הפריטים שבנוסף ליציאת מצרים.

נראה גם שאין כאן רשימה אקראית של מוטיבים נוספים, אלא כל פריט ופריט הוא הד או המשך למוטיבים המופיעים גם בפרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע":

"ציצית" – המשך לרשימת המצוות המעשיות שבסוף פרשת ויהיה אם שמוע;

"עול מצוות" – אף הוא המשך לקבלת עול מצוות שבפרשת ויהיה אם שמוע;

"אזהרה מפני מינות", "הרהור עבירה" ו"הרהור עבודה זרה", שאף בהן מזההדים מוטיבים משתי הפרשיות הראשונות של קריאת שמע: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" – כנגד מינות; "השמרו לכם פן יפתה לבבכם" – כנגד הרהור עברה;

"ועבדתם אלהים אחרים" – כנגד הרהור עבודה זרה.

[7] דתניא: אחרי לבבכם, זו מינות. וכן הוא אומר: אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים יד א)

במקבילה בספרי במדבר קטו, שבשאר הפרטים זהה לברייתא שלנו:

אחרי לבבכם, זו מינות. כעניין שנאמר: ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה (קהלת ז כו), והמלך ישמח באלהים (תהלים סג יב).

התנא במדרש מפרש שהאישה בקהלת זו כו היא משל למינות, ומוכיח זאת על פי תהלים סג יב: אם המלך שמח באלוהים, סימן שהוא מוצא מר ממוות את היעדר האלוהים, דהיינו המינות. בעל הגמרא שלנו החליף לימוד מפותל זה בפסוק אחד פשוט.